

פסוקים

שמות כג, ה

(ה) פִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךְ רֹבֵץ תַּחַת מְשָׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֵזֶב לוֹ עֵזֶב תִּעְזֹב עִמּוֹ:

דברים כב, ד

(ד) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אַחִיךָ אוֹ שׂוֹרוֹ נִפְלִים בְּדֶרֶךְ וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הֵקֵם תִּקְיָם עִמּוֹ

משנה ותוספתא

משנה בבא מציעא ב, י

פרק וטען וטען פרק אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב שנאמר (שמות כ"ג) עזוב תעזוב הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצונך לפרוק פרוק פטור שנאמר עמו אם היה זקן או חולה חייב מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון רבי שמעון אומר אף לטעון רבי יוסי הגלילי אומר אם היה עליו יתר על משאו אין זקוק לו שנאמר תחת משאו משאוי שיכול לעמוד בו:

תוספתא בבא מציעא (ליברמן) ב, כד - כח

הלכה כד

מצא חמור טעון פחמין או דברים האסורין אין מחייבין אותו ליגע בהן זה הכלל כל העושה בתוך שלו הרי זה נזקק לו וכל שאינו עושה בתוך שלו אינו נזקק לו אם היה חמורו נפלן פורק עמו אפלו מאה פעמים רשיי להקל על הפרסה ולגבות שכרו הימנה.

הלכה כה

אין מחייבין אותו להיות עומד ומחזיר מפרק ומטען שנ' כי תפגע וכי תראה יכול שנים ושלושה מיל ת"ל כי תפגע יכול אפלו בתוך ארבע אמות ת"ל כי תראה ושיערו חכמים אחד משבעה ומחצה במיל וזהו ר"ס.

הלכה כו

אוהב לטעון ושונא לפרוק מצוה לפרוק עם השונא שלא¹ לשבור את לבו² שונא שאמרו שונא שבישראל ולא שונא שבאומות.

הלכה כז

ראה חמורו של גוי חייב ליטפל בו כדרך שמיטפל בשל ישראל אם היה טעון יין נסך אין רשיי ליגע בו.

הלכה כח

ראה מים שהן שוטפין והולכין חייב לגדרן זה הכלל כל דבר שיש בו משם חסרון כיס יש בו משם השב אבידה מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון ר' שמעון או' אף לטעון שנ' עמו עמו על גבי החמור דברי ר' שמעון וחכמים או' עמו אתה בשכר

¹ נוסח כ"י ערפורט - כדי

² שלא לשבור את לבו

גרסת עז והדר: שלא לשכור את לבו

מנחת בכורים: כדי לשבור את לבו גרסין [וכ"ה בכ"י]

וכשם שמצוה על בהמת עצמו כך מצוה על בהמת חבירו
חבירו שטעה תופסו בידו ומפסגו בשדות וכרמים עד שמגיע לעיר או לדרך
וכשם שמצוה על ידי חבירו כך מצוה על ידי עצמו
הוא עצמו שטעה מפסג בשדות וכרמים עד שמגיע לדרך או לעיר שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את
הארץ.

סוגית בבלי בבא מציעא לב - המבורג 165

מצוה מן התורה לפרק:
מאי אבל לא לטעון
אילימא לא לטעון כלל והכת' הקם תקים עמו
הכי קאמ'
מצוה מן התורה לפרק בחנם ולא לטעון בחנם אלא בשכר
ר' שמעון אומ' אף לטעון בחנם
תנינא להא דתנו רבנן
פריקה בחנם טעינה בשכר
ר' שמעון או' זה וזה בחנם
מאי טעמיהו דרבנן
אי סל' דע' כדקא"ר שמעון לכתוב רחמ' טעינה ולא בעי פריקה
ואנא אמינא מה טעינה דליכא צער בעל חיים מיחייב פריקה דאיכא צער בעלי חיים לא כל שכן
פריקה דכת' רחמ' למה לי
לומר לך פריקה בחנם טעינה בשכר.
ור' שמעון מי סיימי קראי אי' כת' רחמ' חד קרא הוה אמינא פריקה אבל טעינה לא ליחייב כלל
ורבנן אמאי לא מסיימי קראי הכא כת' רובץ תחת משאו והתם כת' נופלים בדרך דרמו טעוניהו באורחא
ור' שמעון נופלים בדרך נמי דרמו טעוניהו עליהו משמע
אמ' רבא מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאוריתא.
ואפלו לר' שמעון נמי טע' דלא מסיימי קראי הא מסיימי קראי דרשינן קל וחומר
מאי טע' לאו משום דצער בעלי חיים דאוריתא
ודיל' משום חסרון כיס
ומה טעינה דליכא חסרון כיס מיחייב פריקה דאיכא חסרון כיס לא כל שכן
וטעינה לית בה חסרון כיס
מי לא עסיקינן אדהכי והכי קא בטיל משוקיה
אי נמי אתו גנבי ושקלי למאי דאיכא בהדיה
תדע דצער בעלי חיים דאוריתא
דקתני סופא ר' יוסי הגלילי או' אם היה עליו יתר ממשאו אינו זקוק לו שנ' תחת משאו משאו שיכול לעמוד בו
מכלל דתנא קמא סבר זקוק לו
מאי טע' לאו משום דצער בעלי חיים דאוריתא
דיל' בתחת משאו פליגי
דר' יוסי הגלילי סבר דריש תחת משאו ורבנן לא דרשי תחת משאו
אלא תדע דצער בעלי חיים לאו דאוריתא דקא תני רישא הלך וישב לו ואמ' לו הואיל ועליך מצוה אם רצית
לפרוק פרוק פטור שנ' עמו
ואי אמרת צער בעלי חיים דאוריתא אמאי פטור
ודיל' פטור בחנם ולעולם בשכר
והכי קאמ' רחמ' כי עביד מארה בהדיה לעביד בחנם וכי לא עבוד מארה בהדיה בשכר ולעולם צער בעלי
חיים דאוריתא
לימא מסייעא ליה

בהמת גוי חייב ליטפל בה כבהמת ישראל
ואי אמרת צער בעלי חיים לאו דאורייתא אמאי חייב
התם משום איבה
הכי נמי מסתברא דקתני היתה טעונ' יין נסך אין זקוק לה
אי אמרת בשל' דרבנן משום הכי אין זקוק לה
אלא אי אמרת דאורייתא אמאי אין זקוק לה
הכי קאמ' ולהטעינה יין נסך אין זקוק לה·

תא שמע
בהמת גוי ומשאו ישראל וחדלת
ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא אמאי וחדלת
הכא במאי עסיקין בטעינה
אי הכי אימא סופא בהמת ישראל ומשאו גוי עזב
אי בטעינה אמאי
משום צערא דישראל
אי הכי ריש' נמי
רישא בחמר גוי
ומאי פסקא
סתמא דמלתא איניש איניש בתר חמאריה אזיל
והא וחדל' מעזוב ועזוב בפריקה כת'
אלא הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמ' צער בעלי חיים דרבנן·

תא שמע
אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה לשונא לכוף את יצרו
ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא הא עדיפא
אפלו הכי לכוף את יצרו עדיף·

תא שמע
שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא אמות העולם
ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא מה לי שונא ישראל ומה לי שונא אמות <> העולם
מי סברת אשונא דקרא קאי אשונא דמתניתא קאי·

תא שמע
רובץ ולא רבצן
רובץ ולא עומד
[[תחת משאו ולא מפורק]]
תחת משאו משאו שיכול לעמוד בו
ואי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא <> מה לי רובץ מה לי רבצן מה לי עומד מה לי מפורק
הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמ' צער בעלי חיים דרבנן
הכי נמי מסתברא דקתני תחת משאו משאו שיכול לעמוד בו
מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא ר' יוסי הגלילי שמע מינה
ומי מצית מוקמת לה כר' יוסי הגלילי והא קתני תחת משאו ולא מפורק
מאי ולא מפורק
אילימא ולא מפורק כלל והכת' הקם תקים עמו
אלא פשיטא ולא מפורק בחנם אלא בשכר
מאן שמעת ליה האי סברא רבנן
ר' יוסי הגלילי נמי בטעינה כרבנן סבירא ליה·

תנו רבנן כי תראה יכול מרחוק ת"ל כי תפגע אי וכי תפגע יכול פגיעה ממש ת"ל
 כי תראה הכיצד ראה שיש בה פגיעה שיערו חכמי אחד משבעה ומחצה במיל וזהו ריס ומדדה
 עמו עד פרסה אמ' רב הונא ונוטל שכוּר.

עיון	סינופסיס בטורים	סינופסיס בשורות	נוסחאות ללומד
פינצנא 8-9	טענה	דליכ	צער
המבורג 165	טענה	דליכא	צער
מינכן 95	טענה	דליכ	צער
אסקוריא	טענה	דליכא	צער
וטיקן 115 א	(טענה)	דליכ	צער
וטיקן 117	טענה	דליכא	צער
CUL: T-S NS 259.45 +	טענה?	דליכא	צער
Oxford: Heb. b. 10/37	?טענה?	דליכא	צער

שבת קכח, ב

משנה.

כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו.

תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס.

מדדין עגלין וסייחין. ...

גמרא.

אמר רב יהודה אמר רב: בהמה שנפלה לאמת המים - מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה - עלתה.

מיתבי: בהמה שנפלה לאמת המים - עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות. פרנסה - אין, כרים

וכסתות - לא!

לא קשיא; הא - דאפשר בפרנסה, הא - דאי אפשר בפרנסה.

אפשר בפרנסה - אין, ואי לא -

מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, והא קא מבטל כלי מהיכנו! -

סבר, מבטל כלי מהיכנו - דרבנן, וצער בעלי חיים - דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן.

רש"י שבת קכח, ב

צער בעלי חיים דאורייתא - שנאמר עזוב תעזוב עמו ואיכא מאן דדריש טעמא דקרא משום צער בעלי חיים

באלו מציאות

שיטה מקובצת בבא מציעא לב, ב

ראב"ד

והראב"ד כתב וזה לשונו: מכלל דתנא קמא סבר זקוק לו מאי טעמא לאו משום דצער בעלי חיים דאורייתא דאי

משום חסרון כיס איהו לא חש אנפשיה ואי משום צערא דישראל איהו גרם אנפשיה.

הכא משמע מדוכתא אחרינא נפקא ליה ומשום הכי לא דריש ליה לקרא כרבי יוסי הגלילי ולא ידענא

מהיכא.

ואפשר דנפקא לן מחסימה ורבי יוסי הגלילי התם משום דתורא מדישיה קאכיל והואיל ומהנה ינהא

ודילמא בתחת משאו פליגי דתנא קמא משמע ליה כל משוי ורבי יוסי הגלילי משמע ליה משא הראוי לו דלא

כתיב תחת המשא

אלא הא מני רבי יוסי הגלילי דאמר צער בעלי חיים לאו דאורייתא דאי דאורייתא מפני מה אמרה תורה כך. עד כאן:

בית הבחירה למאירי בבא מציעא לב, ב

ממה שראינו במשנתנו שהחמירה תורה בפריקה יותר מבטעינה למדנו על צער בעלי חיים שאנו מזהרים עליו מן התורה בכל מקום ואף על פי שפשוטו של מקרא לא ראינו בו חלוק בין פריקה לטעינה **מ"מ כבר כתבה תורה בפירוש לא תחסום שור בדישו**

ספר חסידים (מרגליות) סימן תרסו

כל מעשה גרמות שאדם גורם צער לחבירו נענש ואף אם יעשה צער על חנם לבהמה כגון שמים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת ואינה יכולה ללכת ומכה אותה עתיד ליתן את הדין **שהרי צער בע"ח דאורייתא. כתיב בענין בלעם (במדבר כ"ב ל"ב) על מה הכית [את] אתונך וכנגד שאמר לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך (שם שם כ"ט) לכן נהרג בחרב. ואנה הוזהר שהרי בבני נח לא מצינו ורדו, לאדם שלא הותר לו בשר תאווה נתנה לו רדייה.** ד"א למה מן הדין אין לרדות בעבדים ובהמות כשאינם פושעים. ואין להטריחם על חנם אלא בערב שבת ובעי"ט כדי להכניסם מבעוד יום לביתו. כתיב (דברים י"ג י"ח) ונתן לך רחמים ורחמך ר' יהודא אומר משום רבן גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך הרי סימן זה מסור בידך כל זמן שאתה רחמן ירחמו עליך.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יז

ואמנם אמרם צער בעלי חיים דאורייתא, מאמרו על מה הכית את אתונך וגו', הוא על דרך ההשלמה לנו, שלא נלמד מדת האכזריות ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכון אל החמלה והרחמנות, ואפילו באי זה בעלי חיים שיזדמן, אלא לעת הצורך, כי תאווה נפשך לאכול בשר, לא שנשחט ע"ד האכזריות או השחוק, ולא יתחייב לי גם לפי זה הדעת השאלה לומר, למה השגיח בבני אדם ולא השגיח בהשגחה ההיא לשאר בעלי חיים, כי השואל צריך שישאל עצמו ויאמר למה נתן שכל לאדם ולא נתן לשאר מיני בעלי חיים, כי מענה זאת השאלה האחרונה, כן רצה ה', או כן גזרה חכמתו, או כן גזר הטבע, לפי שלשת הדעות הקדומות, ובאלו המענים בעצמם יענה על השאלה הראשונה.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מח

ואמנם מצות שחיטת בהמה היא הכרחית, מפני שהמזון הטבעי לבני אדם הוא מין הזרעים והצומחים בארץ ומבשר בעלי חיים, והטוב שבבשר הוא מה שהותר לנו לאכול, וזה מה שלא יסופק בו רופא, וכאשר הביא הכרח טוב המזון להריגת בעלי חיים כונה התורה לקלה שבמיתות ואסרה שיענה אותם בשחיטה רעה ולא בנחירה ולא יחתך מהם אבר כמו שבארנו, וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, **כי צער בעלי חיים בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ח, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל רק אחר פעל הכח המדמה הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם, והיה זה הדין מיוחד בשור ושה, מפני שהם מותר לנו אכילתם מן הבייתות הנהוג לאכלם, והם אשר תכיר מהם האם את הולד, וזהו הטעם ג"כ בשלוח הקן, כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרכחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים, ועל הרוב יהיה סבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה, ואם אלו הצערים הנפשיים חסה תורה עליהם בבהמות ובעופות כל שכן בבני אדם, ולא תקשה עלי באמרם על קן צפור יגיעו רחמך וגו', כי הוא לפי אחת משתי הדעות אשר זכרנום, ר"ל דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא הרצון לבד, ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני,**

בבא מציעא פה, א

אמר רבי: חביבין יסורין. קבל עליה תליסר שני - שית בצמירתא, ושבע בצפרנא. ואמרי לה: שבעה בצמירתא, ושית בצפרנא. אהוריירה דבי רבי הוה עתיר משבור מלכא, כד הוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלתא מילי, הוה מכיין דרמי בההיא שעתא דעייל רבי לבית הכסא, ואפילו הכי מעבר ליה קליה לקלייהו, ושמעו ליה נחותי ימא. ואפילו הכי, יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון עדיפי מדרבי. דאילו רבי אלעזר ברבי שמעון - מאהבה באו ומאהבה הלכו, דרבי - על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו. על ידי מעשה באו מאי היא? דהווא עגלא דהווא קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי, וקא בכי. אמר ליה: זיל, לכך נוצרת. אמרי: הואיל ולא קא מרחם - ליתו עליה יסורין. ועל ידי מעשה הלכו - יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא, הוה שדיא בני כרכושא וקא כנשא להו, אמר לה: שבקינהו, **כתיב ורחמיו על כל מעשיו**. אמרו: הואיל ומרחם - נרחם עליה.

בעל המאור בבא מציעא ל"ב:

אמר רבא, מדברי שניהם נלמוד צער בע"ח דאורייתא – וכיין דרבי יוסי הגלילי הוא דאית ליה צער בע"ח דרבנן ולית הלכתא כוותיה אלא כרבנן דפליגי עליה, היה לו לרי"ף ז"ל לפרש משנתינו ששנינו, הלך וישב לו, אמר ליה הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק פרוק, פטור. מאי פטור, בחנם, וחייב בשכר. וכן ההוא דת"ר, שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא אומות העולם, אשונא דמתני' קאי ולא אשונא דקרא, כדאוקמא בגמרא. ודברי הרי"ף ז"ל שכתב הדברים סתומים כפשוטן קרובים להטעות.

רמב"ן בבא מציעא ל"ב:

הא דתניא מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו. נראה לי דלאו בשונא דקרא משתעי דקרא הא אוקימינהו בפ' ערבי פסחים דחזא ביה איהו לחודיה דבר ערוה ומצוה לשנאתו ולמה יכוף את יצרו. אלא בשונא דעלמא קאי דעבד ביה איסורא כי סני ליה, ולפי' חכמים מזהירין אותו שיכוף את יצרו, אבל בשונא שדבר בו הכתוב אדרבה מצוה להקדים אוהב שהוא אוהב לשמים ולבריות:

רמב"ם

רמב"ם רוצח ושמירת הנפש יג

הלכה א

מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה בין שהיה עליה משא הראוי לה בין שהיה עליה יתר ממשאה הרי זה מצוה לפרוק מעליה וזו מצות עשה שנ' +שמות כ"ג ה'+ עזוב תעזוב עמו.

הלכה ב

ולא יפרוק ויניחנו נבהל וילך אלא יקים עמו ויחזור ויטעון משאו עליה שנ' +דברים כ"ב ד'+ הקם תקים עמו זו מצות עשה אחרת, ואם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען ביטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה שנ' לא תראה את חמור אחיך.

הלכה ג

היה כהן והבהמה רובצת בבית הקברות אינו מיטמא לה כשם שאינו מיטמא להשב אבידה, וכן אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק הואיל ואינה לפי כבודו פטור.

הלכה ד

זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים וכיוצא בהן פורק וטוען עמו.

הלכה ה

פרק וטען וחזרה ונפלה חייב לפרוק ולטעון פעם אחרת אפילו מאה פעמים שנ' עזוב תעזוב עמו הקם תקים עמו, לפיכך צריך להדדות עמו עד פרסה אלא אם כן אמר לו בעל המשא איני צריך לך.

הלכה ו

מאימתי יתחייב לפרוק ולטעון עמו משיראהו ראייה שהיא כפגיעה שהרי נאמר +שמות כ"ג ד' - ה'+ כי תראה ונאמר כי תפגע, וכמה, שיערו חכמים משיהיה ביניהם מאתים ושש וששים אמה ושני שלישי אמה שהוא אחד משבעה ומחצה במיל, היה רחוק ממנו יתר מזה אינו זקוק לו.

הלכה ז

מצוה מן התורה לפרוק עמו בחנם, אבל לטעון עליו הרי זו מצוה ונוטל שכרו, וכן בשעה שמדדה עמו עד פרסה יש לו שכר.

הלכה ח

מצא בהמת חבירו רבוצה אף על פי שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק מעליה ולטעון עליה שנ' עזוב תעזוב הקם תקים מכל מקום, אם כן למה נאמר עמו שאם היה בעל הבהמה עמה והלך וישב לו ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק לבדך פרוק הרי זה פטור שנ' עמו, ואם היה בעל הבהמה זקן או חולה חייב לפרוק ולטעון לבדו.

הלכה ט

בהמת הגוי והמשא של ישראל אם היה הגוי מחמר אחר בהמתו אינו זקוק לה, ואם לאו חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל, וכן אם היתה הבהמה של ישראל והמשוי של גוי חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל אבל בהמת הגוי ומשאו אינו חייב להטפל בהן אלא משום איבה.

הלכה י

חמרים שרגליו של אחד מהן רעועות אין חביריו רשאים להקדים ולעבור מעליו, נפל רשאין לעבור מעליו. +/השגת הרב"ד/ חמרים שרגליו של אחד מהן רעועות אין חביריו רשאים להקדים ולעבור מעליו. א"א לישנא דתוספתא אין חביריו רשאים לעבור עליו, פירוש אין חביריו רשאים לדרוס עליו ולעבור אבל אם נפל רשאין ודוקא בחמור אבל באדם לא. +

הלכה יא

היה אחד טעון ואחד רוכב ודחקן הדרך מעבירין את הרוכב מפני הטעון, אחד טעון ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הטעון, אחד רוכב ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הרוכב שניהן טעונין שניהן רוכבין שניהן ריקנין עושין פשרה ביניהן.

הלכה יב

וכן שתי ספינות שהיו עוברות בנהר ופוגעות זו בזו, אם עוברות שתיהן בבת אחת טובעות ואם עברו זו אחר זו עוברות, וכן שני גמלים שהיו עולים במעלה גבוהה ופגעו זה בזה, אם עוברין שניהם בבת אחת נופלין ואם עברו זה אחר זה עולין, כיצד הן עושין, טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה, קרובה ורחוקה תדחה קרובה מפני שאינה קרובה, שתיהן רחוקות שתיהן קרובות שתיהן טעונות הואיל וכולן בדוחק אחד הטל פשרה ביניהן והן מעלות שכר זה לזה, ובזה וכיוצא בו נאמר +ויקרא י"ט ט"ו+ בצדק תשפט עמיתך.

הלכה יג

הפוגע בשנים אחד רובץ תחת משאו ואחד פרק מעליו ולא מצא מי שיטעון עמו, מצוה לפרוק בתחילה משום צער בעלי חיים ואחר כך טוען, במה דברים אמורים בשחיו שניהם שונאים או אוהבים, אבל אם היה אחד שונא ואחד אוהב מצוה לטעון עם השונא תחילה כדי לכוף את יצרו הרע.

הלכה יד

השונא שנאמר בתורה הוא מישראל, לא מאומות העולם, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר +ויקרא י"ט י"ז+ לא תשנא את אחיך בלבבך, אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו, ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, **אם מצאו נבהל במשאו מצוה לפרוק ולטעון עמו ולא יניחנו נוטה למות שמא ישתהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה, והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת, שנאמר +יחזקאל ל"ג י"א+ אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה.** בריך רחמנא דסייען.

צער בעלי חיים מול ההיתר להשתמש בבעלי חיים

תוספות עבודה זרה יא, א

עוקרין על המלכים - וא"ת ואמאי לא פריך והאיכא צער בעלי חיים כדפריך לקמן (דף יג.) גבי נושא ונותן בשוק של עבודת כוכבים דבשלמא משום בל תשחית ליכא דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה אלא הוי כמו תכריכין של מאה מנה אלא צער בעלי חיים איך הותר וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים.

חדושי הרמב"ן עבודה זרה יג, ב

ולדברי הכל יש לתמוה היכי שרינן צער בעלי חיים ולא שרינן למפרקינהו תחילה. וי"ל דכיון דאמר רחמנא סוסייהם תעקר אלמא אין צער בעלי חיים אסור לתקנתם של בני אדם שלא יבאו לידי תקלה באיסורי הנאה (אם) [אן] לקיים בהם (טול) [נוול] לע"ז, דבעלי חיים לצורך אדם שחיטתם וצערן מותר.

נימוקי יוסף בבא מציעא יז, ב

משום צער בעלי חיים. פסקו הגאונים ז"ל ורב אלפס ז"ל כרבא דאמר צער בעלי חיים דאורייתא והכי מוכח בפרק מפנין (דף קכח ב) דשרינן בטול כלי מהיכנו דרבנן משום צער בעלי חיים דאורייתא ומיהו דוקא בצער גדול אבל צער מועט לא דתנן בפרק משילין (דף לז א) גבי אותו ואת בנו שנפלו לבור דלא שרינן ליה להעלותו אלא יעשה לו פרנסה במקומו דלאו צער הוא כולי האי ואי תימא וכיון דצער בע"ח דאורייתא זקן ואינה לפי כבודו למה אינו פורק ותיריך הרמב"ן ז"ל דעשה דכבוד תורה עדיף וזה לא מחוור בעיני הרמב"ן ז"ל דזקן לאו [דוקא] קנה חכמה [לבד] קא אמרינן דה"ה למכובד דאמרינן כל שבשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי וכדעת הרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהלכות גזילה ואבידה אלא הכא כיון דצער בעלי חיים הותר לתשמישן של בני אדם כל שכן לכבודם בשב ואל תעשה דגדול כבוד הבריות:

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קה

אם למרוט נוצות לאווזות חיים, אי דומה לגיזת כבשים או אי הוו צער בעלי חיים? גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר, ואזנים וזנב מכלב כדי ליפותו, נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמישו. דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם, כדאיתא פרק בתרא דקידושין/דף פ"ב ע"א. ותדע דבפ' ב' דב"מ/דף לו עמוד א' חשיב פריקה צער בעלי חיים, וא"כ היאך מותר משא כבד על בהמתו להוליכו ממקום למקום הא איכא צער בעלי חיים? וכל"ת אין הכי נמי, הא אמרינן התם דרבנן דר"י הגלילי סברו דאפילו תחת משאו שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק וכי ברשיעי עסיקינן? ואמרינן נמי פ' שמונה שרצים/שבת קי:/ דאמר ר' יוסי הרוצה שיסתרס תרנגולתו/תרנגולו/ יטול לכרבלתו, והשתא תיפוק ליה דאסור משום צער בעלי חיים. ואמרינן נמי פ' אין דורשין/חגיגה יד:/ אמרו ליה לכן זומא מהו לסרוסי כלבא? משמע הלשון דלכתחילה קבעו, והשתא תוכל לומר דמשום צער בעלי חיים מותר. ואל תשיבני מהא דאמרינן פ"ק דחולין/דף ז:/ מהא דר' פנחס בן יאיר עקרינא להו איכא צער בעלי חיים. דהתם לא קעבד לתשמישו וליפותו אלא כדי שלא יזיקו, וההיא היזיקא לא שכיחא כ"כ, דמסתמא רבינו הקדוש לא הוה מגדל מזיק תוך ביתו כדתניא שילהי פ"ק דב"ק/דף טו:/ מנין שלא יגדל אדם כלב כו' ת"ל לא תשים דמים בביתך. אלא דרבי פנחס בן יאיר מתוך רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך הל"ן ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור בכה"ג, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, ואפשר הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות אכזריות נגד הבריות, שיראים דילמא יקבלו עונש על ככה. כדאשכחן פ' הפועלים/ב"מ פה ע"א/ גבי רבינו הקדוש בההוא עגלא דתלא לרישה בכנפיה, דרבי אמר זיל לכך נוצרת. ואף על גב דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, אפ"ה נענש וקבל יסורין על ככה. אח"כ הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר"י בפ"ק, ועוד דליכא איסור צער בעלי חיים אא"כ דאין לו ריוח והיינו דלעיל.

הגהות חת"ס, בבא מציעא,

מקור חדש לאיסור צעב"ח, "מדכתיב ורחמיו על כל מעשיו. מיהו היינו, שאינו לצורך בני אדם או לכבודו או ממונו, שהרי כתוב ורדו בדגת הים, והרי טוענין על הבהמה ורודים במקל, וכן כתב רמב"ן בפרשת שילוח הקן, שלא הגיעו רחמי שמים על בע"ח כשהוא לצורך אדם".

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן קי

צל"ע בהא דצער ב"ח = בעלי חיים = דאורייתא. אם הוא כלל עובר לכל אשר נשמת רוח חיים באפיו גדול וקטן ואפי' שקצים ורמשים (בלבד שלא יהיו ממיתין כי כל המזיקין נהרגין אפי' בשבת) ושלשול קטן שבים במשמע לכאורה. ויראה שאינו באמת אלא בב"ח = בעלי חיים = דבני מלאכה נינהו כענינא דקרא דכתיב בבהמה הנושאת משא. ואפשר שאפי' כלב וחתול בכלל. לפי שגם המה בני תרבות ובעלי מלאכה כמ"ש במ"א לענין להקדים להם האכילה כבהמה (ע"ל סי"ז) אבל הקטנים שאינם ראויים למלאכת אדם. לא מיבעיא זבובים ופרעושים ושאר שקצים ורמשים דמאיסי וגם יש בהן חשש מכשול ואף קצת סכנה וצער לבני אדם. דלית לן בה. וש"ד למיקטלינהו. והא ר"נ דאמר קטלן להו ואשמען קלא דסנותי ולא תימא הנהו משום דלית בהו משום נטילת נשמה. דמשו"ה אפי' בשבת שרי. אבל שארא דאית בהו משום נטילת נשמה. דילמא אית בהו נמי משום צב"ח = צער בעלי חיים =. כי לא מזקי ודאי. אלא ודאי כל הני דאמרן, אין להם סמך מן התורה להקפיד על צערן ועל הריגתן. ואצ"ל פרעושים דקמצערו טובא. (אף על פי שהאר"י ז"ל ממדת חסידות וע"פ הסוד ודברים בגו משום גלגול נגע בה) ציוה לתלמידיו שלא להרוג אפי' כינה. והא דאשכחן לר' בפ' הפועלים דחזי לאמתיה דכנשה בני כרכושא דשדיין וא"ל שבקינהו ורחמיו על כל מעשיו כתיב. מלבד שאינה ראייה להטיל חובה על כל אדם ואפי' ממדת חסידות. דהא רבי גופיה משמע קצת דמקמי הכי לא אקפיד בהכי. ושוב אחז במדת רחמנות יתרה שלכן רחמו עליו משמים להקל יסוריו. תדע שהרי אמרו שם דמעיקרא ע"י מעשה באו כדאי' התם מעובדא דעגל. ותמה על עצמך וכי לא זו מדת כל אדם ואפי' חסיד שבחסידיים. מי יחוש ויחוס על בהמה שסופה לשחיטה. שבודאי לכך נוצרה והיא טובתה ותקנתה בלי ספק. ומה טיבה של מדת רחמים בזה. כ"ש שאין שייכות לעונש על האכזריות ההוא. א"כ בכך ימלטו כל ב"ח חיהם מיד השוחט. אלא פשיטא שאני ר' דרב גובריה. ומי עמד בסוד ה' לידע מה טיבו של עגל ההוא ואם אולי איזה נפש מישראל שנתגלגל בו. והיה מבקש תיקונו מרבי. שלא יצטרך למות מותא תנינא בבהמה והמ"י. עוד י"ל שמא בני חולדת הסנינים היו שעשוין לנקר הבית ויש לבני אדם צורך בהם. אלא שעדיין היו קטנים שנולדו עכשיו ולא היו ראויין לתשמישן עד שיגדלו. ואעפ"כ מדה של רחמים גדולים היתה שם כנ"ל יעבץ ס"ט.

העמק דבר דברים כב, ד

(ד) הקם תקים עמו. לפי סוגית הגמ' בב"מ דל"א טעם מצות פריקה וטעינה משום צער בע"ח, אפי' טעינה איכא צערה דבהמה כדאי' התם, אלא פריקה איכא צער טובא, ולמ"ד צער בע"ח לאו דאורייתא, הי' נראה טעם המצוה משום חסרון כיס דומיא דאבידה, ואפי' טעינה איכא חסרון כיס כדאי' התם דאדהכי והכי בטל שוקא או אתי גנבי כו', אבל הרמב"ם [סוף הל' רוצח ושמ"נ] כ' הטעם משום דבעל החמור עומד נבהל ויש לחוש שמא ישהא על ממונו ויבא לידי סכנה, ונימוקו עמו שהרי כתיב בדרך, וכן בפריקה מוכח דוקא בדרך כמש"כ בפ' משפטים [כ"ג ה'], ואי משום חסרון כיס מאי שנא, ותו שהרי בפ' תני' בהמת ישראל ומשא גוי וכן להיפך אזלינן בתר בהמה, ומפרש בגמ' משום דסתמא דמילתא אינש בתר חמרא אזיל, ואי איתא שהטעם משום חסרון כיס, הרי יש לחוש משום משא ישראל ג"כ, אלא עיקר הטעם משום שמירת נפש ההולך בתר המשא, והוא עומד נבהל על החמור והמשא ואיכא משום סכנה. ואף על גב דאם גם אין בעליו עמו כך הדין, הא ל"ק, דכך דרכה של תורה דהעיקר הוא מטעם והפרטים חק, ולא חילק הכתוב. וה"ה אם ישראל מוליך עגלה טעונה משוי ונפל, איכא משום הקם תקים, והכי נהוג:

הרחב דבר דברים כב, ד

(א) והא שפסק הרמב"ם צער בעלי חיים דרבנן, הוא מסוגיא דפסחים דקי"ג דמפרש שנאך דקרא בשונא ישראל ולא שונא עובד כוכבים, ואי משום צער בעלי חיים מה לי ישראל או עובד כוכבים כדאי' בב"מ שם,

והגר"א בחו"מ סי' ער"ב הקשה ע"ז הפסק מהא דקי"ל בהל' שבת צער בע"ח דאורייתא, ונראה דמחלק בבע"ח שמזונותיו עליו ואסור לטעום בעצמו קודם שיתן לבהמתו, ממילא ה"ה שאר צערא משא"כ בהמת חבירו: